

*Paksa Rudolf*

AZ „ASSZIMETA” SZÁLASI ÉS A „KONTRASZEKCIÓ”  
*Észrevételek Tóth Tibor A Hungarista Mozgalom emigrációtörténete című könyvéhez*

Tóth Tibor: *A Hungarista Mozgalom emigrációtörténete. Az „Út és Cél” és a „Hungarista tájékoztató”* [helyesen: *Tájékoztató*] című sajtótermékek tükrében. Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen, 2008, 278 oldal, 2900 Ft

Nemrégiben látott napvilágot Tóth Tibornak a hungarista emigrációval foglalkozó kis kötete. A téma mindenképpen figyelemre méltó, hiszen a szélsőjobboldal történetének kutatása is csak az utóbbi években kezd igazán többszereplős lenni, s a 20. századi magyar emigrációk története sem nevezhető slágertémának. A szélsőjobboldali emigrációról pedig alig tudunk valamit. E szakirodalmi rést igyekszik betölteni Tóth Tibor.

A zsebkönyv méretű kötet első ránézésre kétségkívül gyanús. Gyanús, mert a sötétzöld puhafedeles kötet a szélsőjobboldalhoz köthető áltudományos, apologetikus munkákra hasonlít. A kötet címe azonban tudományos munkát ígér. Az alcím pedig a figyelemfelkeltő téma könnyen áttekinthető szeletét feldolgozó egyetemi szakdolgozatok címadási szokásait idézi. Az is biztató, hogy a kötetet a Debreceni Egyetem kiadója adta ki.

A hátsó borítóról megtudjuk, hogy Tóth Tibor doktori kutatásainak eredményét tartjuk a kezünkben. A sokat ígérő ajánló szerint a „könyv feldolgozza a [!] Út és Cél és a Hungarista Tájékoztató c. kiadványok mellett a Hadtörténeti Intézetben tárolt Gömbös Ernő hagyatékot, az Állambiztonsági Szolgálatok iratanyagait, illetve életútinterjúkat tartalmaz”.

A szerzőről eddig nem sokat hallhattunk: a könyv témájában tudomásom szerint publikációja eddig nem jelent meg, ilyenre egyébként a kötetben sincs hivatkozás. Ha jól tudom, a magát történész-szociálpolitikusként meghatározó Tóth Tibor a Debreceni Egyetemen végzett, s ott szerzett doktori fokozatot is, jelenleg egy budapesti alapítványi középiskola igazgatója.

Az egyértelműen biztató előjel, hogy a könyv szakmai lektora és az előszó írója Szakály Sándor. A kötettel való ismerkedést tehát Szakály előszavának elolvasásával kezdem, majd az irodalomjegyzéket néztem meg, s csak ezután fogtam hozzá a Tóth Tibor által írt fejezetek olvasásához.

Némi rosszérzésem támadt azt látva, hogy az *Előszó* három ponttal kezdődő első mondatában nem sikerült megoldani az idézetben belüli idézőjel-használat problémáját, sőt e kezdőmondat állítmánya is kimaradt. Az is felemás érzéseket keltett, hogy a pontosságáról és megbízhatóságáról ismert Szakály dagályos mondatokkal szuperlatívuszokban dicséri a szerző érdemeit. Megtudjuk, hogy a hiányos és szétszórt forrásanyag és a politikailag is kényes témaválasztás miatt a szerző eleve „nem vállalkozott könnyű feladatra” (10). Szakály úgy látja, hogy Tóth „nem könnyű vállalását sikeresen oldotta meg.

Nem vált témája kritikátlan »szerelmesévé«, elkerülte a szerzőt mindig fenyegető buktatókat. Kellő távolságtartással, de minden estben objektivitásra törekvően mutatta be az emigráns Hungarista Mozgalom 1945 és az 1990-es évek közötti történetét. Forrásait jól használva, az elérhető irodalmat és sajtótermékeket szinte hiánytalanul feldolgozva adott képet a XX. századi magyar történelem eme sajátos emigrációjáról. [...] Kötete úttörő jellegű, hiszen erre a többszörösen is nehéz feladatra ez idáig még nem vállalkozott senki. Ő megpróbálta és sikerrel teljesítette vállalását. A kutató és feldolgozó munka minden nehézségével és szépségével megismerkedve, elsőként tehetett le egy olyan művet a történettudomány képzeletbeli asztalára, amely hiteles képet nyújt egy sokat vitatott, nem kevés ellenszenvvel és elutasítással kísért magyar emigráns csoport – a hungaristák – történetéről.” (10) Amikor e lírai ömlengés köde kissé szétoszlott és a fanfárok hangja is elült, első gondolatom az volt, hogy vajon Szakály Sándor előszava a doktori disszertációk protokolláris „bírálatának” (értsd: dicséretének) átvétele-e csupán, vagy komolyan gondolja a neves szakmai lektor a leírtakat?

Az irodalomjegyzékhez lapozva meg kellett állapítanom, hogy a *Felhasznált források és irodalom* valójában rosszul strukturált függelék jelent. Itt elsőként az derül ki, hogy a szerző által felhasznált levéltári források köre egyetlen ügynök dossziéra terjed. Ezután azonban egy ígéretes lista következik az emigrációban megjelent hungarista lapokról. Ezt a forráskiadványok, feldolgozások és visszaemlékezések bibliográfiája követi. Majd egy rövid álnévlexikon, s egy részletező bibliográfia az alcímben jelzett sajtótermékekről, végül egy nyúl farknyi rövidítésjegyzék. Az egész függelék alig öt oldal. Az irodalomjegyzéket tüzetesebben megnézve feltűnőek annak hiányai, pontatlanságai és hanyagsága. A feldolgozások között több hungarista emigráns visszaemlékezése található, a szakirodalomból fontos munkák hiányoznak; a megadott bibliográfiai leírások pontatlanok és hiányosak (többnyire a szerkesztő, illetve a kiadó hiányzik), a Horthy-emlékirat egymás után kétszer szerepel különböző – az egyik esetben hibás – adatokkal, a visszaemlékezések között Szálasi börtönnaplója internetes hivatkozásként szerepel (ráadásul a megadott cím nem létezik), Margit Szöllösi-Janze munkája a keresztnév alapján került besorolásra, a folyóiratcikkekre való hivatkozás következtelen és kusza, a kéziratban lévő művek hozzáférhetősége nincs megadva. A bibliográfia tehát már első ránézésre felületes, összecsapott munka. Arról nem is beszélve, hogy a kötetet átlapozva az is kiderül, hogy szakirodalomra csak a kötet bevezető fejezetében történik hivatkozás. S az is nyilvánvaló, hogy az irodalomjegyzékben felsorolt művek tekintélyes része nem nevezhető felhasznált irodalomnak, csupán a bibliográfia kozmetikázására, illetve a szükségesnek vélt tiszteletkörök végett került említésre.

Csalódásaink azonban ezzel még nem érnek véget: az ugyanis már itt sejthető, hogy nem véletlenül nincs a függelékben a felhasznált életútinterjúk listája, a hátsó borítón ígérekkel ellentétben a kötet nem közöl életútinterjúkat. Hiányzik a függelékből a tárgy- és névmutató, ami igencsak hasznos segédlet lenne, s a feldolgozott folyóiratok repertóriumát is összeállíthatta volna a szerző.

Van viszont egy 31 életrajzi szócikket tartalmazó, érthetetlen szempontok szerint összeállított, többségében felületes életrajzi szócikkeket közlő kislexikon. Az ismertetett

személyek harmada vagy nem vitt fontos szerepet, vagy egyenesen semmilyen szerepet nem játszott a hungarista emigráció történetében! Ezzel szemben jelentős személyek maradtak ki a könyvben is tárgyaltak közül: a mozgalom vezetőségéhez tartozó személyek köréből hiányzik Fazekas Emil, Szerecz László, Gnándt János, Bajtsy László; továbbá a hungarista lapok szerkesztői-kiadói közül Ledermüller Olivér, Oláh György, Székely János, Berlinszky Béla, Süli József; a többször említett őstörténészek közül Badiny Jós Ferenc, Bobula Ida és Baráth Tibor. Ráadásul az egyes szócikkek alapvető adatokat nem adnak meg (például Kántor Béla mozgalomból való kizárásának és visszavételének idejét), Marschalkó Lajos életrajza 1945-tel kezdődik, továbbá hibásan hivatkozik a szerző Szálasi egyik pártjának nevére (270), és gyakoriak az elírások.

Történeti szakmunka recenzenseként úgy gondolom, hogy csak kivételes esetben érdemes az ismertetett munka nyelvi-nyelvhelyességi hibáira szót vesztegetni. Ez a kivételes eset akkor áll elő, ha a recenzeált műben elburjánzik az elírás, a helytelen fogalomhasználat és a magyartalan vagy egyenesen értelmetlen mondatszerkesztés. Tóth Tibor könyve kapcsán tehát minden okunk megvan a mű nyelvi igénytelenségéről is szólni.

Nem a teljesen következtelen bibliográfiai hivatkozásokról, és nem csupán a szakszavak illetve műveltségszók szemet szűrőan helytelen írásáról (ezekre utal a recenzió címe is) kell szólni. Hanem a központozás elmaradásáról, az alany–állítmány egyeztetésének gyakori hiányáról, a helytelen kötőszóhasználatról, az állandósult szókapcsolatok és a vonzatok eltévesztéseiről van szó. És ehhez jönnek a kusza mondatok, amelyekből alig lehet kihámozni a szerző mondanivalóját. Ezeken felül Tóth sokszor küzd a tulajdonnevek helyesírásával – különösen a földrajzi nevek esetében bizonytalan. Gyakran az az érzésünk, hogy a valódi műveltség hiányát a bonyolult kifejezéssel és idegen szavak használatával palástolni akaró okoskodást olvashatunk. Mindehhez jön még az emigráns nyelv kifejezéseinek szolgálai átvétele, időnként egy-egy bizalmaskodó kiszólás, és a gyatra szóviccekhez való vonzódás.

A legzavaróbb azonban talán az idézetek közlésmódja. Egyrészt a szerző nem talált megoldást a hosszabb idézetek elegáns közlésére, holott természetesen erre is van gyakorlat. Másrészt a rövidebb, két-három mondatos idézetek is gyakran több bekezdésbe vannak tördelve. Az olvasást tovább nehezíti, hogy gyakran hiányzik a kezdő illetve a záró idézőjel.

Visszatérve a kötet tartalmi kérdéseire: az *Előszó* után rövid bevezető fejezet áll, amelyet a tulajdonképpeni téma hat fejezetre osztott kifejtése követ, a végén egy nyúl-farknyi összegzéssel. Már a tartalomjegyzék áttekintése során felvetődik: vajon miért mechanikusan évtizedekre bontva tárgyalja témáját a szerző (kivéve az első két fejezetet)? A kötet olvasása során újra és újra azt éreztem, hogy ez a döntés is jelentősen nehezíti a könyv használatát.

De mi is a kötet tulajdonképpeni témája? A cím szerint a hungarista emigráció. A könyv azonban nem ezt nyújtja, hanem a hungarista emigráció két hivatalos lapjának (az *Út és Cél*nak és a *Hungarista Tájékoztató*nak) a cikkeit ismerteti évtizedenként, s azon belül tematikus bontásban. A szerző egyik súlyos hibája, hogy a hungarista emigráció és hivatalos sajtójának történetét a könyvben szétszórta információmorzsákból kell az olva-

sónak összeszedgetnie. A vizsgált lapokra vonatkozó alapvető ismereteket sem mondja el (terjedelem, megjelenési gyakoriság, példányszám), nem vizsgálja a cikkírók körét, és nem beszél a terjesztésről. Jellemző, hogy a lapkiadás és a mozgalom körülményeiről először a 76. oldalon olvashatunk. A 94. oldalon elejtett félmondatból tudhatjuk meg, hogy a vizsgált két lap testvérlapok: a mozgalom hivatalos lapjai. Az, hogy a Hungarista Tájékoztató névreszóló pártértékesítő volt, csak a kötet legvégén (235) derül ki. A 94. oldalon értesülünk arról is, hogy az Ausztriában megjelenő Út és Cél című lapot 1957 őszén betiltották, de csak a 110. oldalon tudjuk meg, hogy 1959 és 1966 között, amíg a beszüntetett Út és Cél újra nem indult, három hungarista lap volt: az Út és Cél helyett megjelent két lap (a *Cél*, illetve az *Út*) és a Hungarista Tájékoztató. Ezek közül – érthetetlen módon – Tóth csak a Céllal és a Hungarista Tájékoztatóval foglalkozik. A 139. oldalon értesülünk arról, hogy 1972-től az Út és Cél Ausztráliában jelent meg Megadja Ferenc kiadásában. A 141. oldalon azt is megtudjuk, hogy az 1949-től megjelenő Út és Cél című lapnak Magyar Vándor címmel volt előzménye 1946-tól – ezzel azonban Tóth nem foglalkozik, egyébként az emigráns hungarista lapok kötet végén található listájára sem került fel a lap. A 183. oldalon értesülünk arról, hogy 1986-ban „lapszakadás” történt, ami után két Út és Cél című folyóirat jelent meg: a hivatalos Kántor Béla, a szakadár pedig Juhászi Ferenc szerkesztésében. A 206. oldalon olvashatunk arról, hogy a Juhászi-féle lapot 1989-ben már Magyarországon is terjesztették. S a 222. oldalon mondja el Tóth, hogy az általa vizsgált lapok története 1999-ben zárult Kántor Béla halálával. A mozgalomról hasonlóan töredékes és rendszerezetlen ismereteket kapunk. Minden bizonnyal érezte ezt Tóth is, ezért a kötet végén három és fél oldalban összefoglalja a mozgalom és hivatalos lapjai történetét. Mindenesetre egyértelműen cáfolható Tóth Tibornak a kötetvégi rövid összegzésben írt azon állítása, hogy „A könyvben részletesen kitértünk a Hungarista Mozgalom és a többi nyugaton működő magyar szervezet viszonyára” (251). A mű legnagyobb része a vizsgált lapokban megjelent cikkek ismertetéséből áll, sok idézettel. (Ehhez az ötvenes és hatvanas évek történetére vonatkozóan szervesen kapcsolódnak az ÁVH illetve a belügy fennmaradt ügynökjelentései.)

A bevezető első fejezet öt alfejezetből áll. Az első, amely a szélsőjobboldali pártok történetét lenne hivatott áttekinteni, nagyon kuszára sikeredett. Gyakran az az érzésünk, hogy annales-bejegyzéseket olvasunk.

A második alfejezet az 1944. október 15. és 1945. május 5. közötti időszakról szól. Itt az 1944. októberi nyilas hatalomátvételtől Tóth úgy beszél, mintha az kizárólag belpolitikai tényezők eredője lett volna, noha nyilvánvaló, hogy a német szándékok érvényesültek (16–17). Jellemző hiba, hogy egy-egy eseményről nem tudjuk meg, mikor is történt, vagy épp más fontos információk hiányoznak. A hungarista állam intézményrendszerének ismertetése követhetetlen, amin talán segített volna, ha a szerző ténylegesen használja Teleki Éva vonatkozó munkáját, illetve *A nyilas diktatúra államszervezete* című kötetet.

*A Szálasi-jelenség* című alfejezetben Tóth újszerűnek látja Szálasi agrár-államkapitalizmust hirdető programját, noha ez az 1920-as évek fajvédő programjainak átvétele. Tóth Tibor megjegyzi, hogy Szálasi 1935-ös programjában van ugyan Magyarföld, Tótföld,

Ruténföld, Erdélyföld, Horvát-Szlavónföld és Nyugatgyepű, de „nincs külön Németföld, ugyanakkor nehezen értelmezhető a Nyugatgyepű kifejezés” (22). Nem értem, hogyan nem veszi észre, hogy ezek a megnevezések az egykori Nagy-Magyarország elcsatolt részeit jelölik, ahol Nyugatgyepű Burgenland neve, s feltehetőleg azért nem kap „Németföld” nevet, mert nem önálló országgrész, mint a Felvidék, Kárpátalja, Erdély, a Délvidék vagy Horvát-Szlavónia. Tóth akkor is figyelemre méltó történeti vakságot árul el, amikor Szálasi mozgalmának 1938-as előretörését magyarázva nem említi a nemzetközi hátteret, az Anschlusst (23).

Komoly szakmai hiba, hogy míg kevésbé jelentős dolgokat részletesen kifejti, addig jelentős kérdéseket egy félmondatral elintézi. Ilyen például, amikor megemlíti, hogy Szálasi „Mussolini művéről és életútjáról lesújtó véleménnyel volt” (27), de a folytatás nélküli mondathoz fűzött jegyzetből csak az derül ki, hogy a szerző Szálasi 1938–40 közti időszakra vonatkozó börtönnaplóját valamilyen kéziratból ismeri, noha az 1997-ben a Fővárosi Levéltár kiadásában megjelent.

Tóth szerkesztetlen és nyelvi hibás mondatai közül álljon itt három olyan, amely fogalmi zűrzavart is elárul: „A fasizmus olasz válfajára kevéssé, a német nemzetiszocializmusra annál inkább jellemző volt az antiszemitizmus. Szálasi azonban asszimetának [!] vallotta magát, nem antiszemitának. Közismert tény ezen ideológiák totalitáriánizmusra [!] való törekvése is.” (28) A legszembetűnőbb nyilván az *aszemita* kifejezés elírása „asszimetá”-ra, illetve a „totalitáriánizmusra [!] való törekvés” kifejezés. E mondatból egyrészt nem világos, hogy mely ideológiák is totalitáriusak (az *aszemitaság*, esetleg az antiszemitizmus?), másrészt a „totalitarianizmusra törekvés” is elég nehezen értelmezhető kifejezés. És egyáltalán hogyan is kapcsolódik a nemzetiszocialista ideológiák többé-kevésbé antiszemita mivoltához ezen ideológiák totalitárius jellege? De vegyük észre azt is, hogy a „fasizmus olasz válfaja” kifejezés arról a korábbi (dimitrovi) szemléletről tanúskodik, amely a különböző nemzetek nemzetiszocialista irányzatait egységesen fasizmusnak nevezte. Napjainkban megfigyelhető a törekvés, hogy csak az olasz fasizmust nevezzük fasizmusnak, s gyűjtőfogalomként a nemzetiszocializmus(ok) kifejezést használjuk.

A bevezetés párttagokról szóló alfejezetében részletesebb bizonyításra szorulónak érzem azt, hogy „Szálasi közvetlen munkatársai képzett, tanult emberek, akik egy szélsőjobb születő ideológia elkötelezett, de legalább is [!] követhető híveinek vallották magukat” (31). Azt pedig furcsállom, hogy Szálasi népbírói peréről Ungvári Gyula szövegkiadását tartja a szerző teljesnek és hitelesnek, megjegyezve, hogy „a Karsai könyv tendenciózusan rövidít és ferdít” (35). A bevezető fejezet végére Szálasi hősiességét bizonyító idézetek kerültek a hungarizmus emigráció előtti történetének lezárásaként.

A bevezetés legnagyobb hiánya, hogy nem végzi el a fogalmak tisztázását. Olyan kifejezések értelmezésére és egymáshoz való viszonyának meghatározására lenne itt szükség, mint szélsőjobb, nemzetiszocializmus, hungarizmus, fasizmus, hitlerizmus, ellenforradalom, konnacionalizmus, szociálnacionálé, Pax Hungarica, európai nagytér, aszemitizmus, antiszemitizmus. Ezekről ugyanis a kötetben olvashatunk, sok esetben azonban éppen azt láthatjuk, hogy az emigrációban a szavak új jelentést kaptak: például a konnacionalizmust úgy értelmezik egyes emigráns hungaristák 1978-ban, hogy abból az

európai Közös Piac támogatását olvassák ki (151). Ugyanígy a „zsidókérdés” kifejezés Izraellel kapcsolatos témákat (45), az „örségváltás” generációváltást (121), a „repatriálás” az anyaországba való visszatelepedést (78) jelent az emigránsoknak. Másutt viszont az derül ki, hogy Tóth Tibor maga sem értette meg, hogy mit jelent a konnacionalizmus Szálásinál: kiemeli, hogy a konnacionalizmus nem a nemzetiségekkel való békés együttélést jelenti, hanem az európai nemzetek közti rendet (240). Szálasi *Út és Cél* című művének VI. fejezetéből ezzel szemben az derül ki, hogy a konnacionalizmus a népek/nemzetek egymással való kapcsolatát jelenti, mégpedig két értelemben is: egyrészt a hagyományos államközi értelemben (ahogy Tóth is értelmezi), másrészt az egy államban élő nemzetiségek közti értelemben is. A fogalomhasználat amúgy végig a kötet egyik gyenge pontja: Tóth magyarázat és különbségtétel nélkül felváltva használja a nemzeti-szocialista/nemzeti szocialista, rendszerváltás/rendszerváltozás, és sok esetben a hungarista/nyilas kifejezéseket. Terminológiai tévedés, hogy „novemberi periodiká”-ról (45) beszél novemberi lapszám helyett, s nem tesz különbséget aközött, hogy egy másutt megjelent tanulmányt a vizsgált folyóirat ismertet vagy közöl (57).

Talán az elmaradt fogalomtisztázás miatt, de Tóth gyakran az általa olvasott szövegek hatása alá kerül, átveszi azok terminológiáját. Így magyarázat és idézőjel nélkül beszél a „gazdaság átállításáról” (21), a „hungaristák” illetve „hungarista emigráció” helyett néhol az eufemisztikus „nemzeti gondolkodásúak” (163) illetve „nemzeti mozgalmak” (166) kifejezéseket használja, a „bőrfejúek” helyett pedig „az ún. »nemzeti ifjak«”-ról beszél (222). Legszembetűnőbb ez akkor, amikor a mozgalom egységét megbontókról, az ún. „megosztási kísérletekről” ír. Mintha nem venné észre, hogy az egységes mozgalom egy sohasemvolt, fiktív állapot, amelyet legfeljebb a mozgalom vezetése deklarált újra és újra. Ezek miatt Tóth a szakadárak megítélésében érezhetően pártos (például Juhászival szemben: 185 és 207–208). Az is érthetetlen, hogy Tóth miért gondolja úgy, hogy a hungarista emigráció a magyar emigráció egységére törekedett, nem pedig saját kirekesztettségének megszüntetésére, és az emigráció egészén belüli pozíciószerezésre, aminek érdekében gyakran éppen hogy megosztóként lépett fel. Ennek példája, hogy a Király Béla vezetésével szervezkedő '56-osok Magyar Szabadságharcos Szövetségével szemben a hungaristákkal szimpatizáló '56-osok saját szervezetet, a Független Magyar Szabadságharcos Szövetséget alakították meg (85). Érdekes az is, hogy Tóth egy az egyben átveszi a hungarista emigráció hivatalos álláspontját arról, hogy megvádolásuk az újpogánysággal rágalom, hiszen Szálasi hívő volt (147). Ezzel szemben azonban számos hungarista, köztük a kötetben is többször említett Vágó Pál írásai valóban az újpogányság körébe sorolhatók. Ezeket azonban Tóth nem ismeri.

A bevezetés után a hungarista emigráció sajtótörténetét kronologikusan tárgyaló hat nagyobb fejezet következik. Az első 1944–1956, a második 1956–59 között, a harmadik a hatvanas, a negyedik a hetvenes, az ötödik a nyolcvanas, a hatodik a kilencvenes években követi nyomon, és ismerteti az *Út és Cél*-ban, illetve a *Hungarista Tájékoztató*-ban megjelent cikkeket. Véleményem szerint ha Tóth mindenáron ragaszkodni akart a kronologikus tárgyaláshoz, akkor érdemes lett volna a mozgalom sajtójának belső törésvonalaihoz (szerkesztőváltások, lapbetiltás, lapszakadás) illeszteni a korszakhatárokat. Ar-

ról nem is beszélve, hogy a kronologikus korszakoláshoz ragaszkodva következetesen ismertetnie kellett volna az egyes lapszámokat, majd a végén következhetett volna a tematikus összegzés.

Az érdekesebb és visszatérő kérdések a következők: a hungarizmus ideológiája, Magyarország sorsa (jövendő felszabadulása, demográfiai és gazdasági problémái), a világpolitikai helyzet, a magyarországi nyilas időszak (különösen a hatalomátvétel) megítélése, '56 és '44 októberének hasonlóságai, az ifjúság nevelése, s a nyolcvanas évektől az ezoterikus témák (magyar őstörténet).

A cikkek ismertetése során a szerző több súlyos hibát is elkövet: a legszembetűnőbb, hogy szinte elkülöníthetetlen, mikor olvassuk az idézett cikkek összefoglalását, és mikor Tóth Tibor ezekhez fűzött megjegyzéseit. Érdekes összevetést olvashatunk az egyik lábjegyzetben, ahol Szálasi hatalomrajutása Ferenc Józseffel kerül párhuzamba, végül így fejeződik be a szöveg: „A kereszténység nagy titka: Mária fogantatása. A hatalomra jutó Szálasié a [1944. október] 15-ei hadparancsa. Krisztust születése legitimálta [!], Szálasi a 16-ai kinevező okirat. Szálasi a hívő keresztény célba ért.” (158) A szöveg kétségkívül hungarista ízű, de Tóth nem ad meg hozzá forrást, s magyarázatot sem fűz hozzá, ezért azt kell feltételeznünk, hogy ezek vagy Tóth gondolatai, vagy legalábbis egyetért velük.

A legsúlyosabb szakmai hibák egyike azonban az, hogy gyakran idéz úgy, hogy az idézetet nem kontextualizálja, és nem értelmezi, illetve nem helyesbíti annak tévedéseit és csúsztatásait – azaz elmulasztja a történeti kritikát, ami elsőrendű feladata lenne forrásaival szemben. Tóth ahhoz az idézethez sem fűz semmi megjegyzést, amely megállapítja, hogy Szálasi „megakadályozta a pesti gettó felszámolását, rendfenntartó erőkkel védte az ún. zsidóházakat; a Vatikán és Wallenberg zsidómentő akciói Szálasi tudomásával és engedélyével folyhattak” (242) – noha ez nyilvánvaló történelemhamisítás. Ugyancsak nem fűz megjegyzést ahhoz, hogy az egyik idézett cikk a nyilasok által elkövetett atrocitásokért „a pártszolgálatosok mellett feltűnő ún. egyéb elemeket tartja felelősnek” (243), bár elképzelhetőnek tartom, hogy Tóth ezt távolságtartóan idézi. Ezzel szemben Tóth „érdemleges információt” (245) lát egy a valóságtól elrugaszkodó múltértelmezésben, amely a nyilas hatalomátvételben az antibolsevista erők felülkerekedését látja; a Szálasi-puccsot önerőből, bár kis német segítséggel végrehajtott akciónak nevezi; a budapesti nyilasterrort pedig egyszerűen „túlkapásokként” értelmezi. Ahhoz az idézethez sem fűz megjegyzést, hogy 1994-ben „Antalléknak tehát sikerült a hatalmat a bolsevisták kezébe átjátszani” (229). Ugyancsak nem helyesbíti azt az állítást, hogy „a francia-német tandemmel »a két nép egymásra talált, ahogy Hitlerék elképzelték 40 évvel ezelőtt«” (171). Nehezen hiszem, hogy Tóth valóban azt gondolná, hogy az európai Közös Piac ugyanúgy valósult meg, ahogy azt Hitler elképzelte. Azt sem tartom helyesnek, hogy Tóth a Szent István hungarizmusát fejtegető íráshoz csak annyi megjegyzést fűz, hogy ezen nézet mozgalmi szempontból „veszélyes újítás” (239), azt azonban elmulasztja megemlíteni, hogy történeti szempontból pedig tévedés, sőt: hülyeség. Azzal sem értek egyet, hogy Grandpierre K. Endre mint történész kerül említésre (239), hiszen áltudományos könyvei során kívül tudományosan értékelhető munkát nem tett le az asztalra. Tegyük hozzá: Tóth egyetértéssel idézi a

Grandpierre adott írását kritizáló recenzenst. Baráth Tibor pedig legfeljebb *egykori* történész professzornak nevezhető (237), mert az emigrációban már nem volt egyetemi oktató. Meglátásom szerint a disszertációnyi témát adni tudó emigráns östörténeti kutatásokról vagy részletesen és elemezve kellett volna írni, vagy épp csak említve, megadva a legfontosabb szakirodalmakat (237). Tóth egyébként jól látja: az östörténeti kutatások lényege, hogy ezzel akarják bizonyítani a magyarság „elszülőlt jogát” (237) a Kárpát-medencére a többi nemzetiséggel szemben. Azt is meg kellene említenie, hogy a szerző által idézett cikk téved, amikor azt állítja, hogy Rákosi a balatonfüredi szívkórházban halt meg (203), ugyanis Rákosi emigrációban fejezte be életét. Általában is elmondható, hogy Tóth nem vizsgálja az ismertetett cikkek valóság tartalmát, megalapozottságát. Megjegyzés nélkül hagy például egy olyan írást, amely 1952-ben megállapítja, hogy az „időszerű feladat” a magyarországi munkások körében a hungarista befolyás erősítése (48).

Ráadásul Tóth megállapításai és cikkösszefoglalói gyakran kuszák és érthetetlenek. Gyakorik a kifejtetlen utalások és a megalapozatlan, sommás állítások. Nem igazán értem, mit akar mondani Tóth azzal, hogy „Helsinki a II. világháború lezárását elmulasztó békeszerződés pótléka” (168), hiszen a második világháborút az 1947-es párizsi béke zárta le. Előfordulnak elvarratlan szálak is a szövegben: például megtudjuk, hogy a Hungarista Tájékoztató idegen nyelvű kiadásának angliai postai terjesztése miatt hatósági eljárás indult (112), annak következményeiről viszont nem értesülünk. A Kommentár olvasói bizonyára kíváncsiak lettek volna Voigt Ede 1992-ben, majd 1993-ban megjelent ünnepi írásainak részleteire is, melyekből kiderülne, hogy Szent István király miért tekinthető konzervatív forradalmárnak (238). Az érdeklődő azonban kénytelen lesz az Út és Cél vonatkozó számaiból kikeresni Voigt írását. Tóth vonatkozó jegyzetének hiányossága, hogy nem derül ki belőle, hogy itt a Kántor-féle Út és Célról van szó, nem pedig Juhászi azonos nevű lapjáról.

A kötet visszatérő problémája, hogy a megemléített személyeket és intézményeket a szerző nem ismerteti, nem helyezi el azokat történeti környezetükbe, nem mutatja meg azok súlyát, jelentőségét. Ennek extrém esete, amikor személyek már az első előforduláskor is csak családnévvel szerepelnek. Az egyetlen jó ismertető Bajtsy Lászlóról olvasható (234, 416. jegyzet).

Különös történeti álláspontot foglal el a szerző, amikor az 1952-ben a *Ki a magyar?* kérdéskörét felvető (valójában: újra felvető, de Tóth nem utal a világháború előtti előzményekre) cikk kapcsán kitört vitából csak a számára „leginkább elfogadható” gondolatokat ismerteti – ezek egyébként egybevágóan a hivatalos hungarista állásponttal, hogy nem szabad megosztani az emigrációt (47). De érdekes Tóth demokrácia-felfogása is, amikor megállapítja, hogy a '94-es választásokon összesen 28%-ot elért ellenzéki pártok „csak formai ellenzék, mert érdemi beleszólással nem rendelkeznek” (230).

Az is problematikus, hogy Tóth egyáltalán nem veti fel a vizsgált lapok szavahihetőségének kérdését (például amikor rendezvényeik sikeréről és az ezáltal kovácsolt emigrációs egységről írnak – lásd 93). Kétséget ébreszt bennünk, hogy mennyire hihetünk az emigráns hungarista sajtónak, amikor a Szovjetunióról közlik, hogy az USA lézeres



irányítású rakétáit úgy akarták megzavarni, hogy homokot szórnak szét az űrbe (214). Tóth mindenesetre hisz a vizsgált sajtónak. Ugyancsak szakszerűtlen, hogy több dokumentálatlan állítást is tesz a szerző (például Kádár Magyarországnak fellépése a Cél ellen), illetve olyan kiadványokra (a hungarista mozgalom történetét feldolgozó broszúrákra) hivatkozik, amelyek bibliográfiai adatait nem adja meg (95). Azt azonban ki kell emelnem, hogy gazdasági kérdésekben Tóth valóban elemzi és kritizálja az ismertetett cikkeket (például 119).

Zavaróak a könyv alapjául szolgáló disszertáció egyes fejezeteire utaló hivatkozások, miközben a kötet nem vette át a disszertáció többlépcsős felépítését (például I. fej. 3.3. pont, ahogy arra a 90. oldalon történik hivatkozás: nincs). Ugyancsak zavaróak a rossz jegyzetszámokra való utalások (például: a 76. oldali 149. lábjegyzet utal a 329-es jegyzetszámra, vagy a 82. oldalon van hivatkozás a 166. jegyzetre). Néha egy-egy jegyzetbe való hivatkozás a főszövegbe, zárójelben került (217, 230). Az sem világos, hogy a jegyzetekben miért monogrammal szerepelnek azon levelezés folytatói, akiknek kiléte a közölt levélrészletek alapján megfejtendő (249–250).

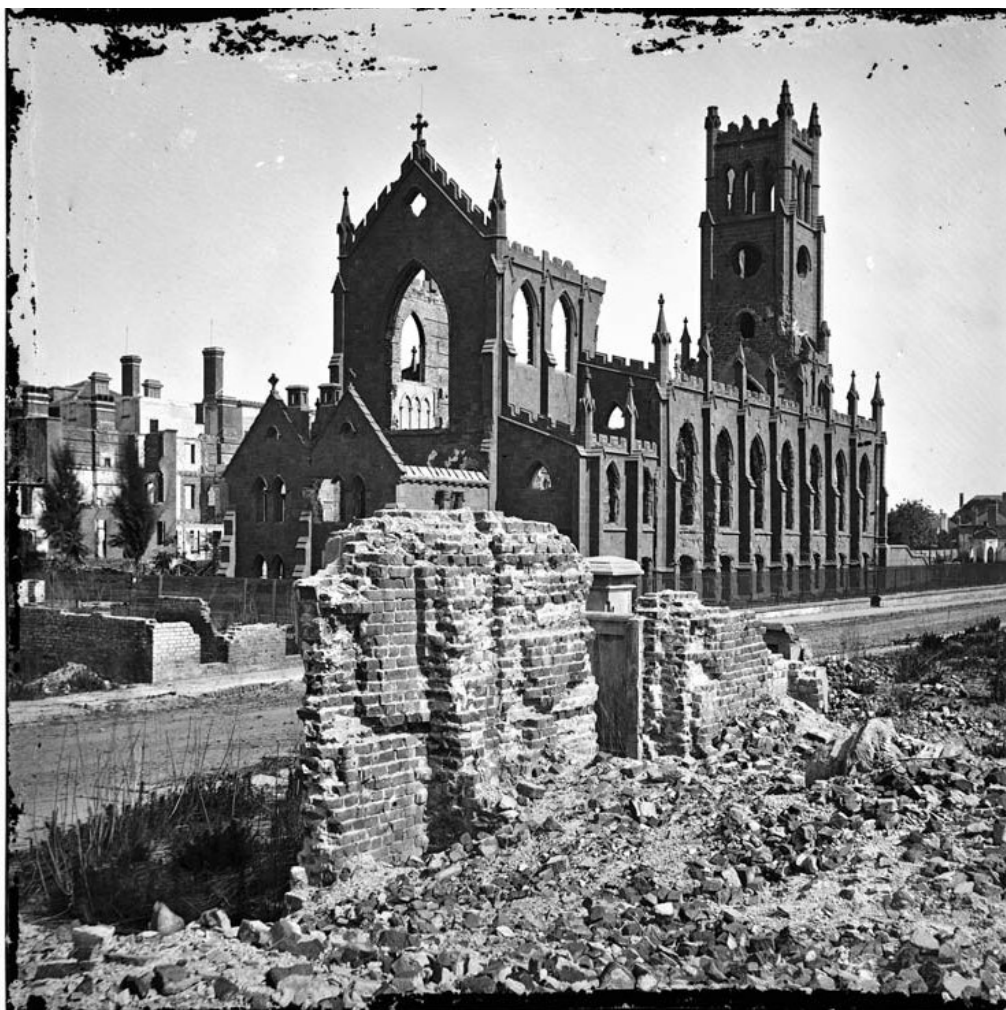
Tóth forrás- és szakirodalom-használatára jellemző, hogy csak az általa vizsgált laprecenzióját említi Ráttkay Kálmán és Wass Albert emigrációról írt egy-egy írásának, s a hivatkozott szövegeket nem nézte meg (122). Ugyanezt teszi Habsburg Ottó azon cikkével, amelyben a népi Kínát nemzetiszocialistának nevezi (127). Ez a látványos munka-kerülés általában is jellemző Tóth könyvére. Csak a kijelölt két nagy folyóiratfolyamat és a (Szakálytól vagy az emigráns hagyatékokból) kezébe kapott iratokat nézte meg. Jól látható, hogy szakirodalomnak a kétséges hitelű internetes forrásokat tekinti elsősorban. Ezen túl azonban nem ment, más emigráns lapokat nem nézett meg. Az általa olvasott lapok híreit nem ellenőrizte. Egyéb vonatkozó szakirodalmat ('56-ról, a rendszerváltásról, a hidegháborúról) nem használt. Ez pedig semmi esetre sem profi hozzáállás, legfeljebb egy nem túl olvasott műkedvelőé. Ennek fényében meg kell állapítanunk, hogy munkája nem több egy közepes színvonalú szakdolgozatnál.

Mi a tudományos haszna e munkának? Nem sok. Ugyanis az olvasónak csak nagyobb nehézségek árán sikerül kihámoznia a lényegyet vagy az őt érdeklő információkat. A részletek megismerését azonban nagyban zavarja, hogy Tóth Tibor fontos kérdéseket és hasznos információkat mond el kurta félmondatokban vagy lábjegyzetben, de arra is bőven van példa, hogy ilyenek kifejtetlenül maradnak. Ugyancsak zavarja a megértést, hogy a szerző nem tudja jól összefoglalni az egyes cikkek tartalmát, gyakran érezzük úgy, hogy maga sem érti igazán az olvasottakat. Az mindenesetre hasznos, ha az olvasó ismeri Szálasi írásait, a nemzetiszocialista terminológiát, és maga is lapozgatott már emigráns szélsőjobboldali újságokat. Így e könyv legfeljebb kedvcsináló lehet a további kutatáshoz, s egyben elrettentő példát nyújt arra, miként ne írjunk sajtótörténeti dolgozatot, s hogyan ne dolgozzuk fel a hungarista emigráció történetét. Néhány helyen azonban látszik, hogy ha Tóth végiggondolta volna, mit is akar, s a néhány bekezdésben elszórtan olvasható összefoglalás mentén dolgozta volna fel a témát, akkor sok-sok további kutatással és némi rendszerezéssel akár még egy hasznos monográfia is születhetett volna. Tóth Tibor megjelent könyvének anyaga azonban legfeljebb egy a hungarista

emigrációról szóló áttekintő tanulmányhoz elegendő – ha talál egy szigorúbb szakmai lektort és egy jó nyelvérzékkel megáldott olvasószerkesztőt.

A kötet nyelvi-nyelvhelyességi hibái, szerkesztetlensége és koncepciótlansága, továbbá a szerző fogalomhasználatában megmutatkozó igénytelenség meglátásom szerint nem csak a debreceni doktori iskoláról állít ki bizonyítványt. A PhD fokozat szemlátomást a fizetésemelés egyik eszköze, lelkes amatőrök legitimációja lett, s egyre inkább elveszti tudományos minősítő és garantáló szerepét.

A kötet tehát az, aminek látszik: csemege a sumír–magyar hóbort és az Árpád-sáv által megbabonázottaknak, (megkésett) elégtétel az emigráns hungaristáknak, és egyúttal látlelet az elkapkodott publikációkat és a velük járó tudományos fokozatokat iparszerűen termelő honi történettudományról.



Charleston, Dél-Karolina, 1865